

'Pseudo Methodios Süryanice Apokaliptik Metni'nde Son İmparator Toposu

► Araştırma makalesi / Research article

Umut VAR

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Süryani Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / *Asst. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Syriac Language and Literature* | ROR ID: [0396cd675](https://orcid.org/0396cd675) | Mardin, Türkiye
ORCID: [0000-0002-6928-8685](https://orcid.org/0000-0002-6928-8685) | umutvar@artuklu.edu.tr

Atf: Var, Umut. "Pseudo Methodios Süryanice Apokaliptik Metni'nde Son İmparator Toposu". *Milel ve Nihal* 21/2 (2024), 205-223.

Öz

Süryanice Apokaliptik Metin, 7. yüzyılda kaleme alınmış olup, Süryanice eskatoloji ve apokaliptizm literatürünün temel taşlarından biri olarak kabul edilen son derece önemli bir eserdir. İnsanoğlunu kıyamete götüren dinamiklere ve kıyametin gerçekleşmesine dair birtakım kehanetler sunan bu metin, bir bakıma İslam fetihleri neticesinde kendilerine has sembolik ve bütüncül evrenlerine yeni öğeler katan Süryanilerin bu öğelere karşı geliştirdikleri tepkileri yansıtmaktadır. Söz konusu tepkiler arasında en önemlisi, rehavete kapılan Hristiyanları Mesih'in gelişinden önce tek bir çatı altında toplayacak ve onları yönetmeye muvaffak olacak "son imparator" toposudur. Bu makale, "son imparator" toposuna atfedilen kutsal unsurlar ile Mesih'in gelişinden önce bu toposa yüklenen görevleri incelemeyi ve böylece kavramın oluşum nedenleri ile Süryani Hristiyanlarının kolektif belleğindeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Apokaliptizm, Eskatoloji, Pseudo-Methodios, Son İmparator Toposu.

The Last Emperor Topos in the 'Syriac Apocalyptic Text of Pseudo Methodios'

Cite as: Var, Umut. "The Last Emperor Topos in the 'Syriac Apocalyptic Text of Pseudo Methodios'". *Milel ve Nihal* 21/2 (2024), 205-223.

Abstract

The Pseudo Methodios Syriac Apocalyptic Text, composed in the 7th century, constitutes a foundational work in the corpus of Syriac eschatological and apocalyptic literature. This text, which offers a series of prophecies concerning the dynamics that lead humanity toward the apocalypse and the actualization of the end times, reflects the responses of the Syriac community to the incorporation of new elements into their symbolic and holistic universe as a consequence of Islamic conquests. Among these responses, the concept of the Last Emperor—envisioned as the ruler who will unite complacent Christians under a single authority just before the advent of the Messiah—emerges as particularly significant. This article seeks to elucidate the reasons for the creation of this topos and its position within the collective memory of Syriac Christians by analyzing the sacred attributes ascribed to this figure and the roles assigned to him in the period immediately preceding the Messiah's arrival.

Keywords: Apocalypticism, Eschatology, Pseudo-Methodios, Last Emperor Topos.

Giriş

Geç Antik Çağ ve erken Orta Çağ'da Doğu Hıristiyanlarının kaleme aldığı eserlerden oluşan apokaliptik literatür, vahyin yahut geleceğe yönelik birtakım gizemlerin dünya dışı bir varlık aracılığıyla insanoğluna aktarıldığı edebi bir türüdür.¹ Bu aktarım genel itibariyle insanoğlunun nihai kaderini ya da bir diğer deyişle kıyamete giden süreçte yaşanacak olayları betimleyen eskatolojik öğelerle çerçevelenen bir anlatıya sahiptir.² Söz konusu anlatı temelde pagan entelektüeller tarafından kaleme alınan apokaliptik metinleri, Eski Ahit'teki Daniel'in Kitabı'nı ve Yeni Ahit'teki Vahiy Kitabı'nı kaynak edinmiş olup bu kaynaklardaki alegorik unsurlar, çeşitli mitler veya toposlar aracılığıyla apokaliptik literatürde de yer almıştır. Bu mitler -ya da toposlar-, apokaliptik metnin yazıldığı dönemin siyasi hareketleriyle, karakterleriyle ve sosyo- kültürel dönüşümleriyle yakın ilişki içerisinde ve metin kurgusundaki eskatolojik anlatıyla birleşir. Genel bir çerçeveden bakıldığında bu anlatı imanlıların³ zulümlerle karşılaşması, onları bu zulümden kurtaracak bir imparator figürünün yeryüzünde belirmesi ve ardından Mesih ile Mesih karşıtının⁴ karşılaşmasını içermektedir.

Apokaliptik metinler ait olduğu toplumsal yapının karşılaştığı siyasi ya da askeri tehditlerin yaşandığı kriz dönemlerinde kaleme alınmıştır. Bu tehditlerin imanlıların günahları karşılığında Tanrı tarafından gönderildiği vurgusunu içeren bu metinlerin barındırdığı kehanetler aynı zamanda Hıristiyanlara bir ikaz niteliğindedir. Bundan hareketle apokaliptik metin yazarlarının yaşadıkları kültür havzasındaki siyasi ve toplumsal yapının ve bu yapıyı destekleyen diğer enstrümanların çoğunlukla başka bir siyasi odak tarafından parçalanması nedeniyle deneyimledikleri yabancılaşmayı betimledikleri söylenilebilir. Böylece yazarlar, kendilerine has sembolik ve bütüncül evrenlerinden dışlanma halini kozmik eskatoloji ile açıklayarak bozulan düzenin sebebinin Mesih'in gelişine ve kıyametin yaklaşmasına yormaktadır.

Literatür dahilinde söz konusu tehditlerin/krizlerin kaynağı olan siyasi ya da toplumsal yapı, Mesih karşıtlığını; yazarın dahil olduğu toplum ve bu toplumun idarecileri - günahlarından dolayı eleştirilebilir konumda olsalar da- Mesih'in gelişini destekleyen

¹ John Collins, *The Apocalyptic Imagination: An Introduction to Jewish Apocalyptic Literature* (Grand Rapids: Eerdmans, 2016), 5.

² Bu noktada eskatoloji ile apokaliptik kavramları arasındaki farkı belirtmekte yarar vardır. Eskatoloji, dünyanın sonuna dair inançları içeren teolojik bir kavramdır, apokaliptik ise bu eskatolojik unsurları barındıran ve dünyanın sonunun nasıl gerçekleşeceğine dair çeşitli anlatıları kapsayan edebi bir türdür. Her inanç sisteminde farklı eskatolojik unsurlar bulunur; örneğin, Hıristiyanlıkta eskatoloji, Mesih'in ikinci gelişi ve yargı günü etrafında şekillenirken, İslam'da eskatolojinin temelini kıyamet günü ve mahşer oluşturur. Apokaliptik metinler de bu farklı eskatolojik unsurlar üzerine inşa edilmiştir. Bk. Elizabeth Phillips, "Eschatology and Apocalyptic", *The Cambridge Companion to Christian Political Theology*, haz. Craig Hovey – Elizabeth Phillips (NY: CUP, 2015), 274-297; John J. Collins, "Apocalyptic Eschatology in the Ancient World", *The Oxford Handbook of Eschatology*, haz. Jerry L. Walls (Oxford: OUP, 2009), 40-55.

³ Pseudo Methodios Apokaliptik Metni'nin yazarı bir Hıristiyan olduğundan eserde imanlılar ifadesini Hıristiyanlara atfen kullanmıştır.

⁴ Hıristiyanlıktaki Mesih karşıtı ile İslam terminolojisindeki Deccal kavramları benzerlik gösterse de aynı karakterler değildir. Her iki kavramın dayandığı inanç sistemi, sembolik veya açık güç tasvirleri ve hitap edilen 'imanlı' kitlelerdeki farklılıklar, bu karakterlerin özdeşleştirilmesine engel teşkil etmektedir. Bu nedenle, akademiye yaygın olan genel kullanımın aksine bu araştırmada söz konusu karakter Deccal olarak değil, Mesih karşıtı olarak anılacaktır.

imanlıları sembolize etmektedir. Bahsolunan Mesih karşıtı toplumlar, apokaliptik metinlerin yazıldıkları dönem itibariyle sürekli güncel karakter öğelerine bürünmektedir. Misal 7-11. yüzyıllar arasında Süryanice ve Yunanca yazılan apokaliptik metinlerde bu toplumlar Müslüman Araplar, Avarlar ve diğer kuzey halklarıyla ilişkilendirilirken; aynı dönemde kaleme alınan Ermenice metinlerde çoğunlukla “bilinmeyen bir kavim” yahut “heretik” Bizanslılar olarak tanımlanmıştır.⁵ 11. yüzyıldan itibaren ise söz konusu toplumsal yapı Müslüman Türkler ve Haçlılar odaklı bir kurguya bürünmüştür.⁶

Süryanice apokaliptik literatür temelde eskatoloji odaklı, yani insanoglunun nihai kaderi olan dünyanın sonuna ve bu süreçte gerçekleşecek hadiselerle yönelik bir yazına sahiptir. Süryani entelektüeller ve din adamları henüz Hıristiyanlığın oldukça erken dönemlerinden itibaren Süryani eskatolojisinin ve bundan doğan apokaliptik yazının teorik inşasına başlamışlardır. Bu inşaya ise en başta Aziz Pavlos’un Yeni Ahit’te yer alan Selaniklilere İkinci Mektubu ve Vahiy Kitabı kaynaklık etmektedir. Bu mektupta Pavlos, dünyanın sonuna doğru zuhur edecek olan kötülüğün iyilikle mücadelesini, bir diğer deyişle eskatolojik karakterler olan Mesih karşıtı ile yeryüzüne ikinci defa gelişi beklenen Mesih’in mücadelesini yansıtmaktadır. Vahiy Kitabı’nda ise Mesih karşıtı “canavar” olarak betimlenmiş, elindeki çeşitli araçlarla imanlıları aldatarak ve onlara zulmederek dünyaya kötülük getirmeyi amaçlamıştır.⁷ Yeni Ahit’teki bu iki detaylı anlatı ise kaynağını Eski Ahit’te Mesih karşıtı karakterlerde bulmuştur. Tekvin, Tesniye, Daniel Kitabı ve Eski Ahit’i oluşturan pek çok kutsal metinde yer alan bu karakterler, erken dönem Hıristiyan yazınına da etkilemiş, aynı zamanda Eski Ahit’ten kısmen bağımsızlaştırılarak Hıristiyan itikadına uygun betimlemelere sahip olmuştur.⁸

Apokaliptik literatür üzerine çalışan uzmanlar Süryani apokaliptik literatürünün antik Yakın Doğu ve Yunan geleneğinden beslendiği konusunda hem fikirdir.⁹ Ancak bilhassa Geç Antik Çağ’da kaleme alınan birkaç apokaliptik metin Süryanice literatürde bu türün doğuşunun habercisi olmuştur. Zira bu metinler, antik dönemde kaleme alınan apokaliptik metinlerle Hıristiyan dünyada üretilen metinler arasında önemli bağlantı noktaları kurmuşlardır. Bu metinlerden ilki Khaldea Kehanetleri’dir. Babil yakınlarında bulunan Khalde isimli bir yerleşimden ismini aldığı tahmin edilen eserin MÖ 1000’lerde Asurlular zamanında kaleme alındığı ve Geç Antik Çağ’da Yunancaya çevrildiği bilinmektedir. 10 Günümüze ulaşamamış bu eserden fragmanlar barındıran diğer metinlerin yazarları söz

⁵ Collins, *Imagination*, s. 4; Wolfram Brander vd. (haz.), *People of the Apocalypses: Eschatological Beliefs and Political Scenarios* (Berlin: De Gruyter, 2016), 63-83, 111-129, 225-239.

⁶ Bk. Andrew. Gow, “Gog and Magog On Mappaemundi and Early Printed World Maps: Orientalizing Ethnography in the Apocalyptic Tradition”, *The Journal of Early Modern Studies*, 2/1 (1998), 61-88; Wolfram Brandes, “Gog & Magog in Byzantium A Pessimistic Story”. *Gog and Magog: Contributions toward a World History of an Apocalyptic Motif*, haz. Georges Tamer vd., Berlin: De Gruyter, 2024, 227-242; Faustina Doufkar-Aerts, “Gog and Magog Crossing the Borders: Biblical, Christian and Islamic Imagining”. *Cultures of Eschatology I*, haz. Veronika Wieser vd. Berlin: De Gruyter, 2020, 390-414.

⁷ *Kitab-ı Mukaddes*, (Erişim 12 Aralık 2022), *Vahiy Kitabı* 13.

⁸ *Kitab-ı Mukaddes*, (Erişim 12 Aralık 2022), *Tekvin*, 49:17; *Tesniye*, 33:22; *Daniel Kitabı*, 7:7-8 ve 9:26-27.

⁹ Bu fikir birliğine dair bk. Witold Witakowski, “Syriac Apocalyptic Literature”, *The Armenian Apocalyptic Tradition*. haz. Kevork Bardakjian - Sergio La Porta, Leiden: Brill, 2014, 667-687; Muriel Debié, “Les Apocalypses Apocryphes Syriaques”. *Les Apocryphes Syriaques*. haz. M. Debié vd. Paris: Geuther 2005, 111-146.

¹⁰ Helmut Seng, “Der Kommentar des Psellos zu den Chaldaischen Orakeln in lateinischer Übersetzung (Vat. lat. 3122f. 44r-57r)”. *Platonismus und Esoterik in byzantinischem Mittelalter und italienischer Renaissance*. haz. Helmut Seng. (Heidelberg: Winter Verlag, 2013), 59-74.

konusu eserin tanrılar tarafından gönderilen vahiylerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu vahiyler, genelde iyi ile kötünün savaştığı düalist bir içeriğe sahiptir. Barındırdığı kehanet içerikli vahiyleri dolayısıyla önce Iamblikhos (ö. 325?) ve Porphyrios (ö. 310?) gibi neoplatonist filozoflar tarafından sıklıkla kullanılmış olan eser daha sonra Bizans'ta da dolaşıma girerek İmparator Iulianus (361-363) ve eserin geniş bir tefsirini kaleme alan Mikhael Psellos (ö. 1078) tarafından da ilgiyle karşılanmıştır.¹¹ Süryanice apokaliptik yazını etkileyen bir diğer eser ise Sibyl Kehanetleri'dir. Adını gelecekte haber veren Apollon rahibelerinden alan Sibyl Kehanetleri'nin MÖ II. yüzyılda kaleme alındığı düşünülmekle birlikte eserin önsözünde yazar yahut yazarların Hıristiyanlığın doğuşuna ve yayılışına tanık oldukları bilgisi yer almaktadır.¹² Ancak bu durum söz konusu eserin etkisini sürdürdüğü dönem boyunca çeşitli interpolasyonlara maruz kaldığının göstergesi de olabilir. Aynı zamanda kıyametin tarihine dair hesaplamalara ve bu hesaplamalar dahilinde ilerleyen bir kronolojiye sahip olan eser bir pastiş olduğundan içerisinde Yunan mitolojisi, Eski Ahit anlatısı ve Hıristiyan itikadının çeşitli öğelerini de barındırmaktadır. Tüm bu kümülatif yazının nihayetinde Süryanice apokaliptik metin üretiminin 7. yüzyıldan itibaren son derece popülerleştiği belirtilmelidir. Zira değinildiği üzere tam da bu dönemde Süryanilerin beklemediği bir güç olan Müslümanlar güneyden doğarak hızlıca Süryanilerin yaşadığı Mezopotamya sınırlarına kadar erişmiş ve karşısı koyabilecek tek güç olan Bizans'ı da pek çok mücadelede mağlup etmeyi başlamışlardır ki bu dönemde apokaliptik metinlere ilginin artması son derece olağan bir durumdur. Son olarak Süryani apokaliptik literatürünün etkileyen bir diğer eser ise Daniel'in Son Vizyonu'dur.¹³ Herhangi bir kronoloji gözetilmeden sadece bir kıyamet senaryosunun betimlendiği bu eserde "güneyin kralı" ile "kuzeyin kralı" adlı iki gücün mücadelesi, iyi-kötü bağlamında düalist bir yaklaşımla sunulmuştur.¹⁴ İşte Pseudo Methodios Apokaliptik Metni, içeriği açısından bu başlık altında sıralanan genel çerçeveyi tam anlamıyla yansıtmakla beraber kullanılan retorik ve teknik açısından da yukarıda bahsolunan kaynaklardan yararlanılarak kaleme alınan son derece önemli bir metin olarak hem Süryani hem de Bizans apokaliptik yazınında önemli bir başlangıç noktası olmuştur.

Süryanice apokaliptik literatüründe göre insanoğlunun yaşamı, Tanrı'nın evreni yedi günde yarattığı anlatısından hareketle yedi bin yıl sonra nihayete erecektir. Bu sona yaklaşırken yeryüzünde beliren Mesih karşıtının imanlılara yaptığı zulümlere karşın Mesih ikinci kez zuhur edecektir. Mesih yeryüzündeki bu zulme karşı verdiği savaştan imanlılardan oluşan ordusuyla galibiyetle ayrılacak ve yeryüzüne Tanrı'nın krallığı hükmedecektir. 1000 yıl sürecek olan bu adil idarenin ardından ise nihai son yani kıyamet gelecektir. Bu akışta ise Bizans İmparatorluğu yeryüzündeki Hıristiyanların hamisi olarak söz konusu mücadele başlamadan dünyayı Mesih'in gelişine hazırlayan süreci Tanrı'nın inayetiyle yöneten ve Mesih geldiğinde de onun ordusuna katılacak olan bir enstrüman olarak belirmiştir. Peki Süryaniler, bu yazım türünde neden Süryani odaklı bir siyasi oluşum yerine Bizans

¹¹ Dominic J. O'Meara, "Psellos' Commentary on the Chaldaean Oracles and Proclus' Lost Commentary." *Platonismus und Esoterik in byzantinischem Mittelalter und italienischer Renaissance*. haz. Helmut Seng (Heidelberg: Winter Verlag, 2013), 45-58.

¹² Herbert W. Parke, *Sbys and Sbylline Prophecy in Classical Antiquity*, (Boston: Brill, 1988), 160.

¹³ *The Book of Daniel*, haz. Raymond Hammer (NY: CUP, 1976). Ayrıca bk. John J. Collins, *The Apocalyptic Vision of Daniel* (Leiden: Brill), 1977.

¹⁴ Collins, *Daniel*, 49-53.

İmparatorluğu'nu "kurtarıcı" olarak görmüşlerdi? Bu durumun arka planında Hıristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren kilise babalarının Roma İmparatorluğu'nu Mesih karşıtı kısıtlayıcı dünyevi bir güç olarak nitelendirmeleri yatmaktadır. Öyle ki eserlerinde Roma'ya mesafeli yaklaşan kilise babası Tertullianus (ö. 240) dahi imparatorluğun düzeni ve kurumları için dua edilmesini tavsiye etmektedir.¹⁵ İlerleyen yıllarda I. Konstantinos'un (324-337) imparatorlukta Hıristiyanların hamisi olması (ve dahası pek çok kilise tarafından aziz ilan edilmesi) Hıristiyan entelektüellerin gözündeki kurtarıcı lider vasfında değişimlere yol açmış ve böylece Eski Ahit odaklı Yahudi Mesih karakteri karşısında bir alternatif yaratmıştır. Üstelik bu yeni Mesih karakterinin Yahudi niteliklerinden sıyrılmış olması Hıristiyan apokaliptik metin yazarlarının Yahudileri kolayca Mesih karşıtının destekçileri olarak tanımlamalarına da zemin hazırlamıştır.

Roma'dan aldığı bu mirası bir süre devam ettiren Bizans İmparatorluğu da çeşitli dinamikler karşısında bilhassa doğu Hıristiyanlarının siyasi ve kurumsal temsilcisi haline gelmiştir. Hatta Bizans, 5. yüzyıla kadar doğu Hıristiyanlığının kilise hiyerarşisi düzenlemelerinde söz sahibi olmuş, ancak Kadıköy (Khalkedon) Konsili (451) sonrasında çözülemeyen kristolojik tartışmalarla neticesinde başta Süryani kilisesi olmak üzere pek çok doğu kilisesi kendi yollarını çizmeye başlamıştır.¹⁶ Buna rağmen yine de yazılı kültürde imparatorlarının kristolojik görüşlerinden bağımsız olarak Bizans, kurtarıcı bir siyasi oluşum olmaya devam etmiştir. Çünkü Bizans hem Roma'dan aldığı emperyal mirası hem de Hıristiyanlık tarihinde kurumsallaşma sürecinin merkezinde yer aldığı için bunu başarabilecek tek Hıristiyan imparatorluk olarak görülmüştür.¹⁷ Bu görüngü ise aynı zamanda Bizans politik teolojisine de hizmet etmiştir. Öyle ki politik-teolojik kurguya göre imparator, Tanrı'nın hizmetinde ve onun planı dahilinde Mesih'in gelişine kadar yeryüzündeki imanlıları yöneten ve koruyan bir karakterdir. İmparatorluğun erken dönemlerinden itibaren imparatorlara yüklenen bu sorumluluk ideal imparator tanımlamaları arasında yer almıştır. Ancak Bizans'ı siyasi bir kurtarıcı olarak önceleyen Süryani eskatolojisine göre bir imparator diğerlerinden farklı olarak önemli bir efsanevi karakter olarak belirecektir. Bu karakter, Mesih'in gelişine tanık olan ve onunla Kudüs'te bir araya gelerek Mesih karşıtına karşı ortak bir mücadele verecek olan son imparatorudur. Bu makalenin merkezinde yer alan söz konusu karakter ilerleyen sayfalarda detaylıca incelenecektir.

¹⁵ Tertullianus, *Apologeticus*, haz. ve İng. çev. Jeremy Collier (London: Griffith Farrah & Co), 95-96 (XXXVI).

¹⁶ Söz konusu tartışmaların tarihi seyri ve kristolojik tanımlamalar için bk. Matthew J. Pereira, "The Council of Chalcedon 451: Search of a Balanced and Nuanced Christology", *Seven Icons of Christ: Introduction to the Occumenical Councils*, haz. Sergey Tronstanskiy (NY: Gorgias Press, 2016), 1-58; John Meguckin, "St. Cyril of Alexandria's Miaphysite Christology and Chalcedonian Diophysitism", *Ortodoksia* (2017), 33-57; Baby Vargese, "Miaphysite Christology and the Oriental Orthodox Churches", *Cristianesimo nella storia* 37/1 (2016), 31-44; Zafer Duygu - Kutlu Akalın (haz.), *Kristolojye Giriş* (İstanbul: Divan Yayınları, 2018), 113-128.

¹⁷ Bk. Pablo Ubierna, "Syriac Apocalyptic and Body Politic: From Individual Salvation to the Fate of the State. Notes on the Seventh Century Texts", *ITMA* 4 (2012), 141-164; Stephen J. Shoemaker, *The Apocalypse of Empire: Imperial Eschatology in Late Antiquity and Early Islam* (PHL: UniPenn Press, 2018), 38-64; Yuri Stoyanov, "Apocalypticizing Warfare: from Political Theology to Imperial Eschatology in Seventh to Early Eighth Century in Byzantium", *The Armenian Apocalyptic Traditions: A Comparative Perspective*, haz. Kevork Bardakjian – Sergio La Porta (Leiden: Brill, 2014), 379-433.

1. Pseudo Methodios Apokaliptik Metni

Pseudo Methodios Süryanice Apokaliptik Metni'nin orijinal versiyonu ise beş el yazmasından müteşekkildir. Bunlardan ilki XVI. yüzyıla tarihlenen ve bugün Vatikan Kütüphanesi'nde muhafaza edilen *Vat. Syr. 58* katalog numaralı nüshadır.¹⁸ Diğer üç nüsha (*Mardin Orth. 368*, *Mardin Orth. 891* ve *Mardin Orth. A*)¹⁹ Mardin'de; beşinci nüsha ise Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde (*Beinecke 10*)²⁰ muhafaza edilmektedir. Bu çalışmada, Mardin'de muhafaza edilen ve F. J. Martinez tarafından 1983 yılında yayımlanan Süryanice edisyonlar kullanılmıştır.²¹

7. yüzyılın sonunda kaleme alınan bu eskatolojik anlatının yazarı bilinmemekle birlikte, metnin üzerinde çalışan uzmanlar eseri önceleri IV. yüzyılda şehit olan kilise babası Olymposlu Methodios'a atfetmişlerdir.²² İslam fetihlerinin hemen ardından yoğun bir dolaşıma giren metin hızla Yunancaya ve ardından Latince ile Slavcaya çevrilmiştir. Metnin Yunanca versiyonu on beş el yazmasını halinde günümüze ulaşmışken, Latince versiyonunu ihtiva eden ve en erken 727 yılına tarihlenen iki el yazması da farklı kütüphanelerde muhafaza edilmektedir.²³ Bu yoğun dolaşımın Yunanca çeviriden hemen sonra gerçekleşmesinden ötürü metnin orijinalinin 1930'lara kadar Yunanca olduğu düşünülmüştür.²⁴ Bu tarihten sonra bilhassa Macar oryantalist M. Kmosko'nun incelemeleri neticesinde, metnin orijinalinin Süryanice kaleme alındığı ve yazarının da Süryani bir Hıristiyan olduğu kabul edilmiştir.²⁵

Pseudo Methodios Apokaliptik Metni, son derece mühim eskatolojik öğeler ihtiva eden Daniel'in Kitabı'ndan aldığı ilhamla dünya tarihini dört imparatorluk teorisi üzerinden açıklar. Bu teori ise Babil Kralı Nebukadnezar'ın (MÖ 605-562) gördüğü kıyamet öncesi yeryüzünde kurulacak olan dört imparatorluk merkezli bir anlatıya sahiptir. Bu imparatorlukların yıkılması ise dünyanın sonuna işaret etmektedir. Süryanice ve Yunanca apokaliptik metinlerin pek çoğunda Daniel'in Kitabı'nda birbirinden farklı vizyonlarla yahut bazen çeşitli alegorik öğelerle anılan bu imparatorluklar sırasıyla Babil Krallığı, Pers Krallığı,

¹⁸ Harald Suermann (haz.), *Die geschichtstheologische Reaktion auf die einfallenden Muslim in der edessenischen Apokalypik des 7. Jahrhunderts* (Frankfurt: Peter Lang), 1895.

¹⁹ *Die Syrische Apokalypse des Pseudo Methodios*, haz. Gerrit Jan Reinink (Louvain: Peeters, 1993), xv, xxi (CSCO 540, SS 220).

²⁰ Leo Depuydt, "Classical Syriac Manuscripts at Yale University: A Checklist", *Hugoye: Journal of Syriac Studies* 9/2 (2006), 173-188.

²¹ Francisco J. Martinez, *Eastern Christian Apocalyptic in the Early Muslim Period: Pseudo Methodios and Pseudo-Athanasius* (Catholic University of America, Doktora Tezi, 1985). *Bu sayfa itibarıyla makalede Pseudo-Methodios Süryanice Apokaliptik Metninden yapılan alıntı ve/veya çeviriler PS-Meth. şeklinde belirtilecektir.*

²² Olymposlu Methodios hakkında kaynaklardaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Aziz Hieronymus'un *De Viris Illustribus* adlı eserinde, Methodios'un Lykia Olympos'ta ve ardından Tyre'de piskoposluk görevlerinde bulunduğu belirtilmektedir. Bk. Hieronymus, *De viris illustribus*, haz. Wilhelm Herding (Leipzig: B. G. Teubner, 1878), 51-52 (caput 83).

²³ *Apocalypse Pseudo Methodios: Greek and Latin*, haz. B. Garstad (Cambridge: Harvard University Press 2012), x, xiv; Michael P. Penn, *When Christians First Met with Muslims: A Sourcebook of the Earliest Syriac Writings on Islam* (Oakland: University of California Press, 2015), 108-109.

²⁴ Vasilij M. Istrin, "Откровение Мefодііа Патарскаго і апокріфлешескііа відіенііа Даниіла в візантійскоі і славіано-русскоі літературі", *Spomenik* 5 (1890), 10-11.

²⁵ Michael Kmosko, *Das Ratsel des Pseudo Methodios*, *Byzantion* 6/1 (1931), 273-296. Ayrıca bk. Hans Gerstinger, "Der Sechste Deutsche Orientalistentag in Wien", *Byzantion* 5 (1930), 417-427.

Yunan Krallığı ve Roma/Bizans İmparatorluğu şeklinde sıralanır.²⁶ Ancak *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'nde bir istisna olarak bu krallıklar Kuş Krallığı, Makedonya Krallığı, Yunan devletleri ve Roma/Bizans İmparatorluğu.²⁷ Bu sıralamada Roma/Bizans İmparatorluğu şekilde sıralanmaktadır.²⁸ Bu sıralamada Roma/ Bizans İmparatorluğu metnin yazarı için hayati bir önem taşır. Zira bu imparatorluk yukarıda bahsolunan sebeplerden dolayı eserde yer alan ve alt edilmesi gereken düşmana karşı koyabilecek tek güçtür. Eserin kaleme alındığı 7. yüzyılda Bizans İmparatorluğu için en büyük tehdidin İslam fetihleri olduğu düşünüldüğünde, bu alt edilmesi gereken düşman tanımının Müslüman Araplara karşılık geldiğini tahmin etmek zor değildir. Nitekim bu adlandırmanın Müslümanları nitelediği gerçeği metinde yer alan “öteki” unsurunun bazen **حَدَثٌ مِّنْ مَّجْحَدٍ** (İsmailoğulları)²⁹ bazen de **حَدَثٌ مِّنْ هَاجِرٍ** (Haceroğulları)³⁰ şeklinde tanımlanmasıyla da açıkça görülmektedir. Nitekim bu tanımlamalar, İbrahim peygamberin soyundan olan ancak Hıristiyan düşüncesinde ortodoks karakterler arasında sayılmayan Hacer ve İsmail peygamber üzerinden Müslümanları nitelemek için kullanılmıştır.³¹

Apokaliptik literatür, olay akışı ve karakterleriyle takibi zor bir edebi türdür. Bu sebeple, çalışmamızın merkezinde yer alan *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'ndeki son imparator toposunu incelemeye koyulmadan evvel, bu eserin içeriğini başlıklar halinde vermek metnin ve ileriki sayfalarda bahsedilecek olan birtakım tartışmaların takibini pek çok açıdan kolaylaştıracaktır:

Pseudo Methodios Apokaliptik Metnin Ana Hatları

- a) Âdem ve ailesine dair anlatı
- b) Yeryüzünde artan günahlara ve ardından gelen tufana dair anlatı
- c) Nuh'un çocuklarına, yeryüzünde halklara ve siyasi yapıların oluşumuna dair anlatı
- d) Hıristiyanların günahları karşılığında İsmailoğullarının (Müslümanların) yönetiminin yükselişine dair anlatı
- e) İsmailoğullarının egemenliği altında yaşayan Hıristiyanların yaşadıklarına dair anlatı
- f) Son Hıristiyan imparatorun tahta geçeceğine ve İsmailoğullarını alt edeceğine dair anlatı
- g) Son Hıristiyan imparatorun Kudüs'e girişine ve taç ile haçı tek bünyede birleştirmesine dair anlatı

²⁶ Brennan W. Breed, “Daniel’s Four Kingdom Scheme: A History of Re-Writing World History”, *Interpretation: A Journal of Bible and Theology* 71/2 (2017), 178-189; Martinez, *Eastern Christian Apocalyptic*, 235.

²⁷ *PS-Meth.*, 2-5 (f.123v.)

²⁸ Bu istisnanın sebebi yazarın kurguladığı son imparatorun seçerisiyle alakalı olup ileriki sayfalarda detaylıca ele alınacaktır.

²⁹ *PS-Meth.*, f.128r./22.

³⁰ *PS-Meth.*, f.98r./ 1.

³¹ İsmailoğulları ve Haceroğulları tanımlamaları için bk. Anthony Hilhorst, “Ishmaelites, Hagarenes, Saracens”, *Abraham, the Nations and the Hagarites*, haz. Martin Goodman vd. (Leiden: Brill, 2010), 421-434; Fergus Millar, “Hagar, Ishmael, Josephus and the Origins of Islam”, *Rome, the Greek World and the East III*, haz. Fergus Millar vd. (Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2006), 351-377; Patricia Cronev-Michael Cook, *Hagarism: The Making of the Islamic World* (NY: CUP, 1977); Riffat Hassan, “Islamic Hagar and her Family”, *Hagar, Sarah and their Children: Jewish, Christian and Muslim Perspectives*, haz. Phylis Tribble - Letty Russel (Louisville: Westminster John Know Press, 2006), 149-167.

- h) Son Hıristiyan imparatorun ölümüne ve deccalin ortaya çıkıp pek çoklarını aldatmasına dair anlatı
- i) Mesih'in gelişine ve Mesih karşıtını alt edişine dair anlatı

Pseudo Methodios Apokaliptik Metni hakkında verilen bu teknik ve biçimsel bilgilerin ardından şimdi bu araştırmanın merkezinde yer alan ve metnin öne çıkan motiflerinden biri olan son imparator toposu detaylıca incelenecektir.

2. Pseudo Methodios Apokaliptik Metni'nde Son İmparator Toposu

Süryani apokaliptik literatürünün kaynaklarından olan doğu metafiziğinde bir varlığın ismini bilmek onun tüm gizemlerini keşfetmek ve dahası ona hükmetmek ile eş değer kılınmıştır. Misal Süryani apokaliptik literatürünün beslendiği en önemli kaynaklardan olan Eski Ahit'te de teolojik bir çerçeveye ele alınan bu onomatolojik meseleye dair çeşitli örneklerle sıklıkla rastlanmaktadır.³² Öyle ki onomatolojiye yüklenen bu değer apokaliptik metinlerde de gözlemlenmiş ve son imparator toposunu barındıran Süryanice metinlerde söz konusu karakterin ismi hiç verilmemiştir. Dolayısıyla *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'nde yer alan imparator karakteri sahip olduğu kutsal şeceresi, adil yönetimi ve görevinin tamamlanmasıyla gerçekleşen bazı doğaüstü olaylarla tanınır kılınmıştır. Bu başlık altında son imparator toposuna yönelik sözü edilen karakteristik özellikler detaylıca incelenecektir.

2.1. Son İmparatorun Soy Ağacına Dair Anlatı

İmparatorlara kutsal şecereler oluşturma pratiği antik dönem retorik uygulamalarından biri olarak Orta Çağ boyunca da yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Söz konusu imparatorların geçmişteki kahraman idareciler yahut Eski Ahit peygamberleri ile kurulan bağlantılarını vurgulamak ve itibarın ya da soyluluğun kandan geldiğini desteklemek halk ve aristokraside geniş yankı bulmuş ve işaret edilen imparatorların taht meşruiyetlerini sağlamlaştırmayı kolaylaştırmıştır.³³ *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'nin yazarı da bu retorik uygulamayı eserde yer alan Mesih'ten sonraki en önemli karakterlerden biri üzerinden kurgulamıştır. Çünkü Mesih'in gelişine kadarki süreçte Hıristiyanları çeşitli zulümlerden kurtaracak olan bir karakterin basit yahut belirsiz bir soydan gelmiş olması metin kurgusu ve dönemin kolektif hükümdar bilinci düşünüldüğünde pek de mümkün gözükmemektedir. Nitekim bu apokaliptik metnin sonrasında kaleme alınan aynı türde eserler de bu konuda çoğunlukla *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'nin yazarını küçük farklılıklarla takip etmiştir.

Pseudo Methodios Apokaliptik Metni'nde son imparator karakteri üzerinden kurgulanan şecere tasarımı şu şekildedir:

Yunanların ilk kralı Aleksandros (III. Aleksandros) öldükten sonra eşi ve oğlu olmadığı için generalleri hüküm sürmeye başladı. İskender'in annesi Kuşat, babasının [Kral Phil] evine, Kuş Krallığı'na döndü. Deniz kıyısındaki kraliyet şehri Byzantion'u inşa eden Kral Büz (Byzas), generallerinden Germaniğos'u Kuşitlerin Kralı Phil'e gönderdi ve onunla bir barış antlaşması yaptı. Phil'e, kızı hakkında bir mektup yazarak onu eş

³² Bk. *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim 13 Ocak 2023), Yar. 32:22-32; Çıkış 3:7-8 ve 13-14.

³³ Bk. Marie Turner, "Genealogies", *Medieval History Writing*, haz. Jennifer Jahner vd. (NY: CUP, 2019), 84-101; Ellen Williams, *Sins of the Father: Race and Genealogy in the Medieval Imagination*, (University of California in Los Angeles, Department of English Literature, Onur derecesi tezi, 2022).

olarak alma ve kraliçe yapma talebini ilettili. Kuşitlerin Kralı, Yunanlıların kralı Büz'un generali Germaniķos'tan mektubu teslim alıp [Büz'un] gönderdiği düğün hediyelerini görünce çok sevindi. [Bunun üzerine] Phil, 30.000 Kuşitle birlikte Bizans'a, kral Büz'un yanına gitti. Kalkidun (Khalkedon) Denizi'nin yanında kral tarafından sevinçle karşılandı, [Phil] Büz'a krallara yakışır şekilde çeşitli hediyeler sundu.

Ve Yunanların kralı, Kuşit Kralı Phil'in kızı Kuşat'ı eş olarak aldı ve ondan bir kızı oldu. İnşa ettiği şehrin adından dolayı ona Byzantia adını verdi. Ve Romalıların Kralı Romulus, Byzantia'yı eş olarak aldı. Güzel olduğu için onu çok sevdi. İçinde hiçbir kötülük olmayan ve gerçekten de en ufak bir hile bile düşünmeyen basit bir adam olduğu için [Romulus] Roma'yı Byzantia'ya çeyiz hediyesi olarak verdi. Bu durum Roma'daki soylular arasında öğrenildiğinde büyük bir kargaşa yaşandı.

Byzantion Kralı Büz'un kızı Byzantia'dan Romulos'un üç oğlu Romulos, Urbanos (Urbanus) ve Kłodios (Claudius) doğdu. [Byzantia'nın] Kendisi de Kral Aleksandros'un annesi Kuşat'tan dünyaya gelmişti. Romulos, [babası] Romulos'un yerine Roma'da; Urbanos, annesinin şehri Byzantia'da; Kłodios da babasının kraliyet şehri olan Aleksandria'da hüküm sürdü.

Kuşitlerin Kralı Phil'in kızı Kraliçe Kuşat'ın soyundan gelenler, Makedonyalıların, Romalıların ve Yunanların krallığını böylece ele geçirdiler. [...] Yunanların krallığının, Kuşitlerin kralı Phil'in kızı Kuşat tarafından gelecekte de sürdürüldüğünü gördü. İşte önceden de bildirildiği gibi imanlıları yeryüzündeki kötülükten kurtaracak olan kral da bu Kuşit Denizi'nden yükselecektir.³⁴

Yukarıdaki soy ağacının kurgusu ve bu kurguya dahil olan karakterlerin arka planı detaylı bir incelemeyle daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Öncelikli odak noktası soy ağacının Aleksandros (MÖ 356-323) ve annesiyle başlamış olmasıdır. Bu anlatı Orta Çağ boyunca Hıristiyan yazarların kaleme aldığı apokaliptik literatürde sıklıkla rastlanılan bir öğedir ve bu öğenin bilinen ilk temsilcisi de *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'dir. Büyük Aleksandros, apokaliptik metin yazarlarının kurguladığı ideal Hıristiyan devletin neredeyse kurucusu olan proto-Hıristiyan bir lider konumundadır. Zira bu metinlerde Aleksandros, Mesih'in ilk gelişinin hazırlayıcısı olarak Tanrı tarafından gönderilen ve hatta fetihleri ile Hıristiyan Yunan-Roma Devleti'ne zaferler hazırlamış bir karakter olarak betimlenmiştir.³⁵ Bu yoğun betimlemeden dolayı Bizans, Ermeni ve Gürcü yazınında da önde gelen idareciler için kurgulanan soy tasarımlarının hemen hepsinde yerini almıştır.³⁶ Dolayısıyla yukarıdaki soy ağacı tasarımında Aleksandros ile kurulan bağlantı ile son imparatorun soyu hem bir proto-Hıristiyan hem de bir kahraman ile temel bulmuştur.

Bu soy ağacı kurgusunda dikkatle incelenmesi gereken ikinci nokta ise Kuşit Krallığı'nın³⁷ anlatıya dahil edilmesindeki amaçtır. Hıristiyan apokaliptik literatürü

³⁴ *PS-Meth.*, f.125r.-f126r.

³⁵ Benjamin Garstad (haz.), *Apocalypse Pseudo Methodios and An Alexandrian World Chronicle* (London: Harvard University Press, 2012), xiii; Stoyanov, "Warfare", 379-433; Juan P. Monferrer-Sala, "Alexander the Great in the Syriac Literary Tradition", *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*, haz. David Zuwiyya (Leiden: Brill, 2011), 41-73; Maud Perez-Simon, "The Medieval Alexander: Arts and Politics", *A History of Alexander the Great in World Culture*, haz. Richard Stoneman (NY: CUP, 2022), 143-166.

³⁶ Bk. Anthony Kaldellis, "Alexander the Great in the Byzantine Tradition", *A History of Alexander the Great in World Culture*, haz. Richard Stoneman (Cambridge: CUP, 2022), 216-241. Ermeni ve Gürcü yazınında Alexander romansı için bk. Peter Noble vd. (haz.), *The Medieval Alexander Legend and Romance Epic* (NY: Kraus Publication, 1982).

³⁷ Mısır'da Yeni Krallığın MÖ. VIII. yüzyılın son çeyreğinde dağılışının ardından günümüzde Güney Mısır ve Sudan'ın konumlandığı bölgede kurulan Kuşit Krallığı, miladi IV. yüzyıla kadar siyasi etkinliğini sürdürmekle

dahilinde yer alan soy tasarımlarına Kuşitlerin eklenmesi sebepleri hâlâ önemli bir tartışma konusudur. Bu konuda F. J. Martinez ve I. Shahid ortak bir tez geliştirmiştir. Onlara göre apokaliptik metinler kaleme alan Süryani entelektüeller, VI. yüzyıla tarihlendirilen ve daha sonra farklı dillere de çevrilmiş olan Etiyopya destanı *Kebrā Nagast*'tan etkilenebilirler.³⁸ Kuşitlerin ve bölge halkının Musevileşmesini ve peygamber-krallarla ilişkilerini konu edinen bu destanın olay örgüsüne göre ilk Kuşit kralı I Menelik (MÖ 882-957?), Süleyman peygamber ile Şeba kraliçesi Makeda [İslam literatüründe Belkis] soyundan gelmektedir.³⁹ Krallığın kurulduğu bölgede misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Süryani Hıristiyanlar aracılığıyla bu metne ulaşımı gayet mümkün olan *Pseudo Methodios*'un anonim yazarı, son imparatorun seçmesini de buna göre düzenleyerek bu karakteri hem III. Aleksandros hem de Süleyman peygamber ile bağlantılı kılmışlardır. Böylece son imparator hem kahraman hem de Eski Ahit anlatılarıyla bezeli bir soydan geldiği vurgulanmıştır.

Son imparatorun soy ağacı tasarımında Kuşit Krallığı'nın yer almasına yönelik yukarıda belirtilen bir diğer tez ise P. Wood tarafından ortaya atılmış olup kristolojik tartışmaları temel almaktadır.⁴⁰ Önceki sayfalarda değinildiği üzere Hıristiyanlığın erken dönemlerine hükmetmiş olan kristolojik tartışmalar sırasında Süryani Ortodoks Kilisesi, İsa'nın ilahi ve

birlikte Asurlular, Ahamenişler, Yunanlar ve Roma İmparatorluğu ile yoğun siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel etkileşimlerde bulunmuşlardır. Fakat bu noktada Kuşitlerin önemi, krallığın dini yapısıyla ilgilidir. Mısır ile geliştirdiği yakın ilişkilerden ötürü politeist Mısır dinine oldukça yakın bir inanç sistemine sahip olan Kuşitler, bilhassa krallığın son döneminde bölgede Roma etkisinin artmasıyla Hıristiyanlığı benimsemeye başlamışlardır. Kuşit Krallığı'nın yıkılışından sonra bölgede kurulan bakiyelerin önemli bir kısmı ise mihafit kristolojiiyi benimseyen Hıristiyan devletler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu süreçte Kuşitler ve bakiyeleri Bizans İmparatorluğu'ndan pek çok alanda etkilenmişlerdir. Öyle ki bazı bakiyeler, direkt Bizans saray hiyerarşisini domestikos, notarios, triklinarios gibi unvanlarla birlikte kendi saraylarına adapte etmişler; krallar resmedildiğinde ise Bizans imparatorları gibi kostümlenmişlerdir. Ancak Kuşitler ile bakiyelerinin Bizans'a yönelik bu ilgileri tek taraflı değildir. Zira bu topluluğun hem Afrika politikaları için son derece önemli bir konuma sahip olması hem de Kutsal Kitap anlatıları içerisinde yer alarak oldukça erken bir dönemde Hıristiyanlığı benimsemeleri Bizans'ın ilgisine haiz olmak için yeterli kriterlerdir. Kuşitlerin yaşadıkları bölgenin Mısır ile gayet yakın olması, belirli ticaret yollarının kesişme noktalarında bulunmaları ve dahası VII. yüzyıl itibarıyla Müslüman Araplara karşı son derece stratejik bir konumda bulunmaları Bizans-Kuşit ilişkilerinde Afrika politikaları çerçevesinde son derece önemli enstrümanlar olmuştur. Laszlo Török, "The Kingdom of Kush: Handbook of the Napatan-Meroitic Civilisation", Handbook of Oriental Studies I, haz. Maribel Fiero vd. (Leiden: Brill, 1998), 144; Stanley M. Burstein, "When Greek was an African Language: The Role of Greek Culture in Ancient and Medieval Nubia, Journal of World History 19/1 (2008), 41-61; Tomas Hagg, "Titles and Honorific Epithets in Nubian Greek Texts", Norwegian Journal of Greek and Latin Studies 65 (1990), 147-177.

³⁸ Francisco J. Martinez, "The King of Rūm and the King of Ethiopia in Medieval Apocalyptic Texts from Egypt", *Coptic Studies: Acts of the Third International Congress of Coptic Studies*, haz. Włodzimirz Godlewski (Warsaw: Éditions Scientifiques de Pologne, 1990), 249-257; Irfan Shahid, "The Kebrā Nagast in the Light of Recent Research", *Le Museon* 89 (1976), 133-178.

³⁹ Eski Ahit'te Süleyman peygamber ve Seba melikesi Makeda'nın ilişkisine dair kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Krallar Kitabı'nda ismi belirtilmeyen melikinin Kudüs'e geliştinden ve burada peygamberle kurduğu iyi ilişkilerden bahsedilmektedir. (Bk. *I. Krallar*, 10:1-13). Kutsal Kitap'taki bu anlatı, Kebrā Nagast Destanı ile bir farklı bir kurguya bürünmüştür. Destana göre Makeda, dönüş yolunda peygamberin çocuğunu doğurmuş ve ona Baina-Lekem (Hikmetlinin oğlu) adını vermiştir. Çocuk büyüdükten sonra Kudüs'e gitmiş ve peygamberin ilgisini kazanarak çeşitli övgüler ile Etiyopya'ya dönmüştür. Etiyopya'da Davud adıyla tahta çıkan Baina-Lekem, burada tahtın kurucusu olmuş ve soyu bu ülkeyi çağlar boyu yönetmiştir. Bk. *Kebrā Nagast*, haz. Ernest A. W. Budge (London: Medici Society, 1922), 40-47; "Solomonic Dynasty", *Encyclopedia of African History and Culture II*, haz. Willie Page (London: FOF, 2005), 206.

⁴⁰ Philip Wood, *We have no king but Christ: Christian Political Thought in Greater Syria on the Eve of the Arab Conquest*. (Oxford: Oxford University Press, 2010), 261-264.

beşerî tabiatını birbiriyle karışmayan ve birbirinden ayrılmayan bir şekilde tasvir eden miafizit görüşe sahiptir. Öte yandan Bizans Kilisesi ise İsa'nın ilahi ve beşerî olarak iki ayrı tabiatı bulunduğu görüşünü desteklemiştir. İsa'daki iki tabiatın tek bir bütünlük içinde bulunduğunu savunan kiliselerin, Bizans'ın yoğun baskılarıyla Khalkedon Konsili'nde (451) kınanması sonrasında söz konusu tartışmalar Süryani Ortodoks Kilisesi'nin de dahil olduğu doğru kiliselerinin çeşitli takibatlarla maruz kalmasına yol açmış ve bu kiliseler, Bizans Kilisesi'nin etki alanından çıkarak kendilerine özgü kilise yapılarını oluşturmuşlardır.⁴¹ Son imparator toposunun yalnızca siyasi değil, aynı zamanda teolojik bir çerçevede ele alındığı düşünüldüğünde, miafizit kristolojiyi benimseyen Süryani entelektüellerinin, Müslümanlara karşı mücadelede tasarladıkları son imparatoru ideal bir Bizans imparatoru olarak betimlemeleri pek olası görünmemektedir. Dolayısıyla, *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'nin yazarının, kendi kristolojik anlayışına yakın bir alternatif olarak miafizit Etiyopya Hıristiyanlarını anlatıya dahil etmiş olması dikkate değer bir yaklaşımdır. Netice itibarıyla son imparatorun Konstantinopolis'te hükmedeceği; ancak o döneme kadarki diofizit görüşe yakın taht sahiplerinin aksine miafizit kristolojiye sahip bir lider olacağı umulmuştur.⁴²

Pseudo Methodios Apokaliptik Metni'nde yer alan Kuşit Krallığı bağlantısıyla ilgili yukarıda sıralanan iki teze, dayanak noktaları ve kullanılan kaynaklar açısından bakıldığında, aynı ölçüde mesafeli durmakta yarar vardır. Zira tezlerin üretiminde kullanılan veriler pek de tatmin edici niceliğe ve niteliğe sahip değildir ve ileri sürülen sebep-sonuç ilişkileri pek de güçlü temellere dayanmamaktadır. Buna rağmen ilgili konuya yönelik yukarıda belirtilen tezlerden farklı bir yaklaşım da geliştiril(e)memiştir. Yine de Suriye'deki miafizit kiliselerin VI. yüzyılda Etiyopya ve çevresindeki faaliyetleri ile bu kilise mensuplarının *Kebra Nagast Destanı*'ndan haberdar olduklarını öne süren modern araştırmacılar, I. Shahid ve F. J. Martinez'in tezini; dönemin miafizit Süryanilerinin kolektif belleğini önceleyen modern araştırmacılar ise Wood'un tezini desteklemektedir.

Bütün bu tartışmalar bir yana, yukarıda verilen soy tasarımının anakronik hatalarla dolu olduğunu ve üstelik takip edilebilecek bir gerçekliğe sahip olmasının imkansızlığını belirtmekte yarar vardır. Ancak bu veriyi sunan *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni* yazarının zaten doğru bir kronolojiyi takip etmek ve gerçekliği sunmak gibi bir kaygısı da yoktur. Bunun yerine yazar, geçmişteki ideal lider konumundaki birtakım karakterleri çeşitli alegorik öğelerle harmanlayarak onları eskatolojik anlatıya dahil etmiş ve böylece Hıristiyanlara kurtarıcı motivasyonu sağlama amacı gütmüştür.

2.2. Son İmparatorun Hüküm Yıllarına Dair Anlatı

Pseudo Methodios Apokaliptik Metni, son imparator karakterinin yeryüzünde belirli sırasındaki gelişmeleri yine alegorik birtakım ifadelerle betimlemektedir. Yazar, imparatorun ortaya çıkışını şu şekilde betimlemektedir:

İsmaioğulları yiyecek, içecek, dinlenecek ve zaferleriyle övünecekler. [...] İmanlıların ise zor kölelikten kurtulacaklarına dair hiçbir umutları kalmayacak, zulüm görecekler, ezilecekler ve aşağılanmalar, açlık ve susuzluk çekecekler. İsmaioğulları parlak kıyafetlerle damatlar gibi giyinecekler ve Hıristiyanlara onlar için herhangi bir kurtarıcı gelmeyeceğini söyleyecekler. Sonra aniden doğum yapan bir kadın gibi doğum sancıları üzerlerine gelecek ve Yunanların kralı büyük bir öfkeyle onlara karşı çıkacak.

⁴¹ Bk. dn. 9.

⁴² Bk. dn. 32.

Şarabını fırlatan bir adam gibi onlara karşı uyanacak. Onların ölü saydığı kişi, Kuşitlerin denizinden onlara karşı çıkacak ve Yaşrib'e (Yesrib) yıkım getirecek.⁴³

Yukarıdaki alıntıda ilk göze çarpan nokta son imparatorun gelişine dair herhangi bir haberci öge barındırmadan birden yeryüzünde belirmiş olmasıdır. Metindeki bu anilik son derece şaşırtıcıdır, çünkü apokaliptik metinlerin geneline bakıldığında böylesi önemli bir karakterin kurguya dahil genelde büyük ve önemli doğaüstü gelişmelerle birlikte betimlenmektedir. Ancak bu şaşırtıcı beliriş yazarın bilinçli bir tercihidir. Çünkü son imparatorun ani gelişinin düşman unsurun gücünün zirvede olduğu ve Hıristiyanların da umutlarını kaybettikleri bir dönemde vuku bulması Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarındaki Mesih olgusuyla eş değerdir. Her iki kaynak grubunda da Mesih, halkının diğer uluslar tarafından tehdit edildiği bir ihtiyaç anında aniden belirmekte ve güçlü bir dış güce karşı zafer kazanma görevini yerine getirmektedir.⁴⁴ Dolayısıyla bu noktada yazar, son imparator karakteri üzerinden mükemmel bir *imitatio christi*⁴⁵ örneği sunmuştur.

Metinde dikkat edilmesi gereken ikinci nokta, “şarabını fırlatan adam” alegorisidir. Yazar, bu alegoriyi Eski Ahit'in Mezmurlar Kitabı'ndan bir alıntıyla ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda, Mezmurlar 78:65'te geçen “O zaman Rab, uykudan uyanır gibi, şarabın rehavetinden ayılan bir yiğit gibi oldu” ifadesiyle örtüşmektedir. Bu ifade, genellikle İsrail halkının Rab'lerine itaatsizlikleri ve kural tanımazlıklarına rağmen Tanrı'nın onlara karşı bağışlayıcı bir tutum sergileyerek çeşitli yardımlarda bulunacağı şeklinde tefsir edilmektedir.⁴⁶ Bu çalışmanın Giriş bölümünde ifade edildiği üzere, apokaliptik metin yazarlarının temel amacı, Tanrı'yı unutan ve imandan uzaklaşan Hıristiyanlara yönelik uyarılar sunmaktır. Bu bağlamda, yazarın, söz konusu mezmuru bilinçli bir şekilde kullanmış olması yüksek bir ihtimaldir.

“Onların ölü saydığı kişi” ifadesi yukarıdaki alıntıda incelemeye değer önemli bir alt metin unsurudur. Bu unsur, ilgili toposu barındıran apokaliptik metinlerin önemli bir kısmında, imparator karakterinin düşmanları tarafından hafife alındığı ve hatta ölü bir adam olarak görüldüğü motifine dayanır. Bu noktada yazar bir diğer *imitatio christi* örneği sunarak son imparatoru yeniden Mesih benzeri bir tipolojiyle yansıtmıştır. Nasıl ki Mesih, çarmıha gerildikten sonra kendisine karşı olanlar tarafından “ölü ve işe yaramaz” görülmüşse son imparator da kendisine bu unvan bahşedilene kadar benzer şekilde anılacaktır. Ancak çarmıha gerildikten üç gün sonra imanlılara görünmesinin ardından Mesih'in kudret ve şanının artması gibi son imparator da görevine başladığında aynı kudretle anılacaktır.

Son olarak imparatorun Kuşit Denizi'nden harekete geçerek Yesrib'e yani Medine'ye saldırması ise son imparatorun önceki sayfalarda bahsolunan soy ağacı ile ilişkilendirilebilir ki bu ilişkiye dair veriler bahsolunan sayfalarda detaylıca ele alınmıştır. Ancak burada dikkate alınması gereken unsur Kuşitlerin Denizi olarak nitelenen Kızıldeniz'den Medine'ye

⁴³ Bk. *PS-Meth.*, f.125r.-f133r.

⁴⁴ Son imparator toposuyla Yahudi ve Hıristiyan inancındaki Mesihin bu konudaki benzerliğine dair bk. Paul Volz, *Die Eschatologie der jüdischen Gemeinde* (Tubingen: Verlag von J. C. B. Mohr, 1934), 143-163, 210.

⁴⁵ *Imitatio Christi*, Mesih'i ya da Mesihî unsurları taklit etmek üzerine kurulu retorığe sahip bir doktrindir. Yazılı ve görsel kaynaklarda Hıristiyan imparatorlara yahut krallara atfedilen *Imitatio Christi*, Tanrı'nın görevlendirdiği kimselerin yeryüzündeki ideal Hıristiyan devlet/devletleri Hıristiyan etiğine uygun ve Mesih'e atfedilen erdemlerle ve adil bir şekilde yönetmesi fikri etrafında yoğunlaşmaktadır. Bk. Richard A. Burridge, *Imitation Jesus: an inclusive approach to the New Testament ethics* (Michigan: Eerdmans Publishing Co, 2007); David Capes, “Imitatio Christi and the Early Worship of Jesus”, *The Jewish Roots of Christological Monotheism*, haz. Carey C. Newman vd. (Leiden: Brill, 1999), 293-307.

⁴⁶ Matthew Henry, *Matthew Henry's Concise Commentary* (NY: Thomas Nelson, 2003), 1082.

yapılacak olan herhangi bir askerî harekâtın Hıristiyan apokaliptik literatürü özelinde gayet özgün bir anlatı olduğudur.

2.3. Son İmparatorun Politikalarına Dair Anlatı

Pseudo Methodios Apokaliptik Metni, son imparatorun hüküm dönemine dair anlatıyı tamamen Müslüman Araplarla mücadeleler ve iç politikada refahı yakalama üzerine kurgulamıştır. Yazarın düşman unsura karşı giriştiği mücadele şu şekilde betimlenmiştir:

Yunanların kralının oğulları çöl bölgelerini ele geçirecekler. Her taraftan korku düşmanları takip edecek. Onlar, eşleri ve oğulları, liderleri ve tüm şehirleri, babalarının çölünün tüm toprakları Yunan kralının gücüne teslim edilecek. [Kralın] Kılıcının altında yıkıma, esarete ve katliama teslim edilecekler. Onun baskıları kendi hakimiyetlerindeki baskılardan yüz kat daha güçlü olacak. Açlık, susuzluk ve bitkinlik gibi sert bir felaket içinde olacaklar. Köleleştirilecekler, onlar, eşleri ve çocukları bir zamanlar kendilerine hizmet edenlerin köleleri olarak hizmet edecekler. Ve kölelikleri onlarınkinden yüz kat daha acı olacak.

Asıl sakinleri harap olmuş topraklar barışa kavuşacak. İsmailoğulları'nın yönetiminde kendi topraklarından ayrılanlar geri dönecek. Her biri kendi topraklarına ve babasının mirasına [dönecek]: Kapadokyalılar, Ermeniler, Kilikyalılar, İsauryalılar, Afrikalılar, Yunanlar ve Sicilyalılar. Her biri kendi ülkesine ve babasının evine kavuşacak, harap olmuş topraklar üzerinde çekirgeler gibi çoğalacaklar. Mısır harap olacak. Arabistan yanacak. Hebron ülkesi harap olacak ve denizin dili uysallaşacak. Ve Yunanların kralının tüm korkuları ve öfkesi her an Mesih'i inkâr edenlerle birlikte olacak. Yeryüzünde daha önce hiç görülmemiş bir barış olacak. Çünkü bu, Mesih'in gelişinden önceki dünyanın yaşadığı son büyük sevinç olacak.⁴⁷

Metnin bu kısmında yer alan son imparatorun uygulamaları, Yakın Doğu'yu kısmen İslam öncesi dönemdeki dinamiklerine döndürmek amacı taşımaktadır. Ancak bu dönüş o denli realpolitikten uzaktır ki kiliseler arası anlaşmazlıkların büyük sosyo-kültürel krizlere yol açtığı doğu Hıristiyanlarının pek çoğunun tek bir çatı altında barış içinde yaşayacağını savunmaktadır. Son imparatorun dış politikadaki agresif tutumu başarıya ulaştıktan sonra metinde, imparatorun iç politikadaki düzenlemelerinden bahsedilir:

İnsanlar büyük bir barış içinde yaşayacak, kiliseler yenilenecek, şehirler yeniden inşa edilecek ve rahipler vergilerden kurtulacak. Din adamları ve halkın geri kalanı sıkıntı ve kaygıdan uzaklaşacaklar, çünkü bu, Tanrı'nın İncil'inde bahsettiği barıştır. Ve insanlık ıstırap çekmeyecek, yiyip içecek, kalplerindeki mutlulukla sevinecekler. Erkekler eşler alacak ve kadınlar erkeklere verilecek, binalar inşa edecekler ve şarap üretecekleri üzümler ekecekler.⁴⁸

Metnin bu kısmında bahsedilen imanlıların refah dolu yaşamı, İncil'den esinlenmiştir. Bu ütopya, Luka İncil'inde öğrencilerinin "Tanrı'nın egemenliği nasıl olacak?" sorusuna İsa tarafından verilen yanıtla doğrudan örtüşmektedir.⁴⁹ Ancak burada şaşırtıcı nokta odur ki *Pseudo Methodios*'un yazarı bu refah tasvirini Tanrı'nın egemenliğinin aksine çok daha erken bir aşama olan son imparatorun egemenliğinde yansıtması oldukça şaşırtıcıdır.

⁴⁷ *PS-Meth.*, f133r.

⁴⁸ *PS-Meth.*, f.133r.

⁴⁹ *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim: 06.03.2023), Luka 13.

2.4. Son İmparatorun Hükümünün Sonuna Dair Anlatı

Bu noktada metin, son imparatorun gelişine benzer bir anilikle Mesih karşıtının yeryüzüne gelişinden bahseder. Çünkü son imparator, İsmailoğulları'nı yendikten sonra halkını refaha ulaştırarak metin kurgusundaki görevini tamamlamıştır. Dahası yazar sadece Mesih'in alt edebileceği Mesih'in karşıtını metne müdahil ederek okuyucuyu Mesih'in gelişine hazırlamaya başlamıştır. Dolayısıyla son imparatorun dünyevi otoritesinin devam etmesinin herhangi bir sebebi de kalmamıştır. Bu süreçte artık son imparatorun yeryüzünden çekilişi kurgusu üzerine yoğunlaşmıştır. Şimdi öncelikle Mesih karşıtının yeryüzünde belirşine değinmekte yarar vardır:

O dönemde, Mesih karşıtı olarak da adlandırılan helak edici ortaya çıkacak ve dünyayı kılışsız bir şekilde hile ve yalanlarla ele geçirecektir. Onun günahı, Şeytan'inkinden daha büyüktür. Doğumu, Şavat (Sur) ve Bitşaida (Sayda) olacak ve Kefernahum'da hüküm sürecektir. Savaşsız bir şekilde tüm dünyayı ele geçirecek ve kendisinin Mesih olduğunu iddia edecektir. Kendi topluluğu ile bir yerden bir yere gidecek ve yanında sayısız şeytan, sayılamayacak kadar çok kötü varlık olacaktır. O, sunakları ve kurbanları ortadan kaldıracaktır. Ona ilk uyanlar ve yoldan çıkanlar, "Bu Mesih'tir" diyecek olan Yahudi kalabalıkları olacak ve bütün dünya üzerinde hüküm sürecektir. Ancak Tanrı'nın kutsayıp koruduğu Urhoy (Şanlıurfa) şehrine ve o şehirde bulunan dünyadaki ilk dört manastıra giremeyecektir. Sonunda Kudüs'e ve kutsaş mabede ulaşacaktır.⁵⁰

Yukarıdaki alıntıda, Mesih karşıtının aldatıcı unsurlarına dikkat çekilirken, onun Sur ve Sayda'da doğduğu ve Kefernahum'da hüküm sürdüğü bilgisi oldukça dikkat çekici seçimlerdir. Zira bu üç şehrin bulunduğu Celile bölgesi, İsa'nın yaşamında büyük bir yer işgal ettiğinden -ki bu sebeple Hıristiyanlık için önemli hac yerlerindedir- teosentrik tarih yazımı için son derece önem arz eden etmektedir.⁵¹ Buradaki vurgunun temel sebebi Mesih karşıtının ulusları gerçek Mesih olarak aldatmasından kaynaklıdır. Zira sahte Mesih'in ya da Mesih karşıtının İsa'nın yaşamının da merkezinde yer alan Celile bölgesinde doğması ve dünyayı oradan yönetmesi, etkisi altına almak istediği topluluklar için gerçek Mesih olduğu algısını kuvvetlendirmektedir.

Mesih karşıtının karakter ve yönetim bakımından tasvir edildiği bu alıntıda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise Urhoy şehri üzerindeki özgün odaktır. Aram diyarında yer alan Urhoy şehri, Süryaniler için son derece önemli bir merkez konumundadır. Şehir, sadece siyasi ve dinî bir merkez değil aynı zamanda Süryani edebiyatının filizlendiği ve yükseldiği entelektüel bir merkezdir. Öyle ki *Pseudo-Methodios Apokaliptik Metni*'nin yazarı, metin kurgusunda Kudüs'e dahi girebilmiş olan Mesih karşıtının Urhoy'a giremeyeceği kehanetinde bulunmuştur. Metinde Urhoy'a atfedilen önem dünyadaki ilk dört kiliseyi barındırması bağlamıyla ilişkilidir. Zira bu pasajın alt metninde yine Urhoy'un ilk Hıristiyan krallığa başkentlik yapması meselesi ve dolayısıyla ilk Hıristiyan kral olarak kabul edilen V. Abgar (MÖ I. yüzyıl) karakteri bulunmaktadır. İlgili metinde Urhoy, ideal Hıristiyan şehri; Abgar ise ideal Süryani Hıristiyan kral prototipini yansıtmaktadır. Nihayetinde metnin Süryani kültür unsurlarına dair önemli bir detay barındırması da

⁵⁰ *PS-Meth.*, f.102v-f.103r.

⁵¹ Nicolae Roddy, "The Antichrist at Bethsaida", *Bethsaida: A City By the North Shore of the Sea of Galilee*, haz. Rami Arav (MS: Truman State University, 2004), 273-294; Gregory C. Jenks, *The Origin and Early Development of the Antichrist Myth*, (Berlin: de Gruyter, 1991), 77-80.

Hıristiyan apokaliptik literatüründe metni eşsiz bir noktaya taşımaktadır. Son imparatorun artık yeryüzündeki görevini tamamladığının habercisi olan Mesih karıştının ortaya çıktığı bu kısmın ardından imparator, doğaüstü hadiselerin yaşandığı bir kurguda Tanrı'nın cennetine alınmaktadır:

Sonra, Yunan kralı Kudüs'e girecek ve elinde Rabbin haçı ile kurtarıcımızın çarmıha gerildiği Golgota'ya çıkacak. Haçı elinde tuttuğunda, gökten inen taş, haçın üzerine geçecek ve kral haçı ve tacı göğe doğru kaldırarak. O sırada Başmelek Cebrail incek, haçı ve tacı alıp göğe götürecektir. Ardından kral ölecek. [...] Yıldızlar yapraklar gibi dökülecek ve yeryüzü yeniden boşluk haline dönecek. [...] İşte o an Rabbimiz İsa Mesih şimşek gibi gelecek.

Bu alıntıda son imparatorun Golgota'da öldüğü vurgusu önemli bir başka *imitatio christi* örneğidir ki metinde de ifade edildiği gibi aynı yerde İsa da çarmıha gerilmiştir.⁵² Kaldı ki *Pseudo Methodios Apokaliptik Metni*'nin yazarının Mesihe yönelik bazı kehanetleri ve karakter unsurlarının bir kısmını son imparator toposu üzerinden tasvir ettiği bilindiğinden son imparatorun kurgu dahilinde Golgota'da tahtını ve tacını teslim edip ölmesi gayet tahmin edilebilir bir sondur.

Son imparatorun ölümünün ardından hüküm sürecek olan kısa süreli kaos ise Mesih'in gelişine zemin hazırlayan bir hali yansıtmaktadır. Tahmin edileceği gibi metnin devamında Mesih, Mesih karıştını alt ederek Tanrı'nın Krallığı'nı yeryüzünde inşa edecektir. Ardından gelen kıyamet ve yargılanma günü de iyiyi kötünden ayırarak imanlıları Cennetin Krallığı'na taşıyacaktır.⁵³

Sonuç

Pseudo Methodios Süryanice Apokaliptik Metni, içerik, yöntem ve kurgu gibi pek çok konuda doğu Hıristiyanlarının kaleminden çıkan metinlerin yanı sıra Bizans, Ermeni, Gürcü, Kıpti, Slav ve Latin apokaliptik literatürü için de eşsiz bir örnek olmuştur. Bu araştırmada söz konusu eserde yer alan en önemli karakterlerden biri olan son imparator karakteri ve bu karakterin bileşenleri incelenmiştir. İnceleme, metin ve karakterle ilgili mevcut tartışmaları ele almanın yanı sıra, konuyla ilgili yeni tezler ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu eser, VII. yüzyıl itibarıyla İslam'ın yükselişi karşısında önemli toplumsal ve idari değişiklikler yaşayan Doğu Hıristiyanlarının eski düzenlerini yitirmelerinin tek sebebi olarak gösterilen günahlarından sıyrılmaları için kaleme alınmış bir ikaz metni ve aynı zamanda uzun süredir bekledikleri zaferlerin yaklaşması adına geliştirdikleri bir motivasyon aracıdır. Yazar, burada sıralanan amaçları yoğun bir alegori ile eskatolojik bir kurguya yerleştirmiştir. Bu anlatıda, Hıristiyanlara yoğun motivasyon sağlayan karakterlerden birisi de son imparatorudur. Yazar, son imparator toposuna teosentrik tarih yazımının öğeleri ve Eski Ahit karakterleri gibi bileşenler ekleyerek bu karakterin soy ağacına, hüküm yıllarına ve Tanrı'nın cennetine alınmasına dair yoğun alegori içeren bir kurgu tasarlamıştır. İşte bu araştırmada sözü edilen son imparator toposunun karakterindeki bileşenler ve yerleştirildiği kurgu incelenmiştir.

İncelemede öncelikle son imparatorun Bizans İmparatorluğu tahtına oturduğu üzerindeki tartışmalara değinilmiştir. Bizans Kilisesi ve Süryaniler arasındaki kristolojik tartışmalar düşünüldüğünde Süryani bir Hıristiyan entelektüelin böylesine önemli bir karakterin Bizans

⁵² *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim 04.03.2023), Matta 27; Markos 15; Yuhanna 19. Luka İncili'nde Golgota "kafatası denilen yer" şeklinde ifade edilmiştir. Luka 23.

⁵³ Metin kurgusundaki bu kısmı, araştırmanın konusu olmadığından burada ele alınmayacaktır.

tahtına oturacağını işaret etmesi pek şaşılacak bir durumdur. Ancak bu konudaki inceleme derinleştikçe bu durumun temel sebebinin doğu Hıristiyanlarının kolektif belleğinde yer alan “Hıristiyanların hamisi olagelmış Bizans İmparatorluğu” imgesi olduğu anlaşılmış, İ.

Konstantinos’un doğu Hıristiyanlığındaki konumunun da bu imgeyi desteklediği belirtilmiştir. Çalışmada ikinci olarak metin yazarının son imparator karakteri için tasarladığı soy ağacı incelenmiştir. Bu soy ağacının imparatoru bazı kahraman liderlerle ve kutsal birtakım kimselerle ilişki içerisinde göstermek adına tasarlandığı ortaya koyulmuş ve tasarımdaki Kuşit Krallığı gibi bazı özgün öğeler kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırmanın ilerleyen sayfalarında ise son imparatorun yeryüzünde aniden belirmesi ve sonrasındaki gelişmeler incelemenin merkezinde yer almıştır. Burada söz konusu “anilik” ve nedenleri *imitatio christi* bağlamına açıklanmış ve aynı zamanda bu süreçteki alegorik öğeler de alt metin okumalarıyla yorumlanmıştır.

Bu çalışmanın merkezinde yer alan son imparator, siyaseten ikinci bir Konstantinos ya da ikinci bir Aleksandros şeklinde betimlenmiş ve bu hükümdarların tipolojik işlevlerine odaklanılmıştır. Dönem itibarıyla Süryani toplumunun yönetime ve idari kurumlara uzaklığı düşünüldüğünde metin yazarının özgün bir siyasi figür kurgulamamasının nedenleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Mesih öncesi dönemde son imparatorun gelmesine ve yeryüzünde refah dolu bir düzen kurmasına yönelik detaylı olay örgüsünün metinde yer alması Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında yaşanacak olan eskatolojik mücadeleyi neredeyse kıyamet günü anlatısı kadar önemli göstermektedir. Net bir kıyamet senaryosu tarafından çerçevelenmesi beklenen apokaliptik bir metinde iki dinin mücadelesinin bu denli geniş bir şekilde metne dahil edilmesi İslam fetihleri karşısında Hıristiyanların büyük bir heyecanla bekledikleri dini ve politik irredentalizm fikrinden doğmuş olması da bir gerçektir. Hıristiyan-Müslüman mücadelesinin doğurduğu son imparator toposunun, bilhassa metnin diğer dillere çevrilmesinin ardından farklı karakteristik öğelerle farklı düşmanlara karşı mücadele ettiği çeşitli metinlerin üretilmesi bu karaktere kurguda duyulan ihtiyacı da gözler önüne sermektedir.

Değerlendirme / Review	:	Bu makalenin ön incelemesi bir iç hakem (editör), içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelenmiştir. / <i>This article was pre-reviewed by one internal referee (editor) and its content reviewed by two external referees using a double blind review model.</i>
Etik Beyan / Ethical Declaration	:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. / <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study.</i>
Etik Bildirim / Complaints	:	dergi@milevenihal.org
Benzerlik Taraması / Similarity Check	:	Ithenticate
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / <i>The author declares that there is no conflict of interest.</i>
Finansman / Grant Support	:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / <i>No funds, grants, or other support was received.</i>
Telif Hakkı & Lisans / License	:	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Kaynakça

- Brander, W. vd. (ed.), *People of the Apocalypses: Eschatological Beliefs and Political Scenarios*. Berlin: De Gruyter, 2016.
- Brandes, Wolfram. “Gog & Magog in Byzantium a Pessimistic Story”. *Gog and Magog: Contributions toward a World History of an Apocalyptic Motif*, haz. Georges Tamer vd., 227-242. Berlin: De Gruyter, 2024.
- Breed, Brennan W. “Daniel’s Four Kingdom Scheme: A History of Re-Writing World History”, *Interpretation: A Journal of Bible and Theology* 71/2 (2017), 178-189.
- Burstein, Stanley. M. “When Greek was an African Language: The Role of Greek Culture in Ancient and Medieval Nubia”. *Journal of World History* 19/1 (2008), 41-61.
- Collins, John J. *The Apocalyptic Imagination: An Introduction to Jewish Apocalyptic Literature*. Grand Rapids: Eerdmans, 2016.
- Crone, Patricia - Michael Cook. *Hagarism: The Making of the Islamic World*. NY: CUP, 1977.
- Debié, Muriel. “Les Apocalypses Apocryphes Syriaques”. *Les Apocryphes Syriaques*. haz. M. Debié vd., 111-146. Paris: Geuther 2005.
- Depuydt, Leo, “Classical Syriac Manuscripts at Yale University: A Checklist”. *Hugoye: Journal of Syriac Studies* 9/2 (2006), 173-188.
- Die geschichtstheologische Reaktion auf die einfallenden Muslim in der edessenischen Apokalypsik des 7. Jahrhunderts*. ed. Harald Suermann, Frankfurt: Peter Lang, 1895.
- Die Syrische Apokalypse des Pseudo Methodios*. ed. Gerrit Jan Reinink. Louven: Peeters, 1993.
- Doufekar-Aerts, Faustina. “Gog and Magog Crossing the Borders: Biblical, Christian and Islamic Imagining”. *Cultures of Eschatology I*, haz. Veronika Wieser vd., 390-414. Berlin: De Gruyter, 2020.
- Duygu, Zafer – Akalin, Kutlu (ed.). *Kristolojye Giriş*. İstanbul: Divan Yayınları, 2018.
- Ellen, Williams, *Sins of the Father: Race and Genealogy in the Medieval Imagination*. University of California in Los Angeles, Department of English Literature, Doktora tezi, 2022.
- Garstad, Benjamin. (ed.), *Apocalypse Pseudo Methodios: Greek and Latin*. Cambridge: Harvard University Press, 2012.
- . *Apocalypse Pseudo Methodios and an Alexandrian World Chronicle*. London: Harvard University Press, 2012.
- Gerstinger, Hans. “Der Sechste Deutsche Orientalistentag in Wien, *Byzantion* 5 (1930), 417-427.
- Gow, Andrew. “Gog and Magog on Mappaemundi and Early Printed World Maps: Orientalizing Ethnography in the Apocalyptic Tradition”, *The Journal of Early Modern Studies* 2/1 (1998), 61-88.
- Grünbart, Michael. “Prognostication in the Medieval Eastern Christian World”. *Prognostication in the Medieval World*, ed. Matthias Heiduck vd. 153-174. Berlin: De Gruyter, 2020.
- Hagg, Tomas. “Titles and Honorific Epithets in Nubian Greek Texts”. *Norwegian Journal of Greek and Latin Studies* 65 (1990), 147-177.
- Henry, Matthew. *Matthew Henry’s Concise Commentary of the Whole Bible*. NY: Thomas Nelson, 2003.
- Hieronymus, *De viris illustribus*, ed. Wilhelm Herding. Leipzig: B. G. Teubner, 1878.
- Hilhorst, Anthony. “Ishmaelites, Hagarenes, Saracens”. *Abraham, the Nations and the Hagarites*. ed. M. Goodman vd. 421-434. Leiden: Brill, 2010.
- Istrin, Vasilij. “Otkrovenie Mefodiia Patarskago i apokrifcheskiia videniia Daniila v vizantiiskoi i slaviano-russkoi literaturakh”. *Spomenik* 5 (1890), 10-11.
- Jenks, Gregory. *The Origin and Early Development of the Antichrist Myth*. Berlin: de Gruyter, 1991.
- Kaldellis, Anthony. “Alexander the Great in the Byzantine Tradition”. *A History of Alexander the Great in World Culture*. ed. Rcihard Stoneman. 216-241. Cambridge: CUP, 2022.
- Kebra Nagast. ed. Ernest A. W. Budge. London: Medici Society, 1922.
- Kmosko, Michael. “Das Ratsel des Pseudo Methodios”, *Byzantion* 6/1 (1931), 273-296.
- Martinez, Francisco J. “The King of Rūm and the King of Ethiopia in Medieval Apocalyptic Texts from

- Egypt", *Coptic Studies: Acts of the Third International Congress of Coptic Studies*, ed. W. Godlewski. 249-257. Warsaw: Editions Scientifiques de Pologne, 1990.
- Martinez, Francisco J. *Eastern Christian Apocalyptic in the Early Muslim Period: Pseudo Methodios and Pseudo-Athanasius*. Catholic University of America, Doktora Tezi, 1985.
- McGuckin, John. "St. Cyril of Alexandria's Miaphysite Christology and Chalcedonian Diophysitism". *Ortodoksia* (2017), 33-57.
- Millar, Fergus. "Hagar, Ishmael, Josephus and the Origins of Islam". *Rome, the Greek World and the East III*. ed. Fergus Millar vd. 351-377. Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2006.
- Monferrer-Sala, Juan. "Alexander the Great in the Syriac Literary Tradition". *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*, ed. David Zuwiyya. 41-73. Leiden: Brill, 2011.
- Noble, Peter vd. (ed.). *The Medieval Alexander Legend and Romance Epic*. NY: Kraus Publication, 1982.
- O'Meara, Dominic. "Psellos' Commentary on the Chaldaean Oracles and Proclus' lost Commentary". *Platonismus und Esoterik in byzantinischem Mittelalter und italienischer Renaissance*. ed. Helmut Seng. 45-56. Heidelberg: Winter Verlag, 2013.
- Page, Willie F. "Solomonic Dynasty". *Encyclopedia of African History and Culture II*. 324-326. London: FOF, 1992.
- Parke, Herbert W. *Sblyls and Sbylline Prophecy in Classical Antiquity*. Boston: Brill, 1988.
- Penn, Michael P. *When Christians First Met with Muslims: A Sourcebook of the Earliest Syriac Writings on Islam*. Oakland: University of California Press, 2015.
- Pereira, Matthew J. "The Council of Chalcedon 451: In Search of a Balanced and Nuanced Christology". *Seven Icons of Christ: Introduction to the Oecumenical Councils*. ed. Sergey Tronstyanskiy. 1- 58. NY: Gorgias Press, 2016.
- Perez-Simon, Maud. "The Medieval Alexander: Arts and Politics". *A History of Alexander the Great in World Culture*. ed. R. Stoneman. 143-166. NY: CUP, 2022.
- Phillips, Elizabeth. "Eschatology and Apocalyptic". *The Cambridge Companion to Christian Political Theology*. haz. Craig Hovey – Elizabeth Phillips. 274-297. NY: CUP, 2015.
- Riffat, Hassan. "Islamic Hagar and her Family". *Hagar, Sarah and their Children: Jewish, Christian and Muslim Perspectives*. ed. Phylis Tribble - Letty Russel. 149-167. Lousville: Westminster John Know Press, 2006.
- Roddy, Nicolae. "The Antichrist at Bethsaida". *Bethsaida: A City By the North Shore of the Sea of Galilee*. ed. Rami Arav. 273-294. MS: Truman State University, 2004.
- Seng, Helmut. "Der Kommentar des Psellos zu den Chaldaeischen Orakeln in lateinischer Übersetzung (Vat. lat. 3122f. 44r-57r)". *Platonismus und Esoterik in byzantinischem Mittelalter und italienischer Renaissance*. ed. Helmut Seng. 45-58. Heidelberg: Winter Verlag, 2013.
- Shahid, Irfan. "The Kebra Nagast in the Light of Recent Research" *Le Museon* 89 (1976), 133-178.
- Shoemaker, Stephen J. *The Apocalypse of Empire: Imperial Eschatology in Late Antiquity and Early Islam*. PHL: UniPenn Press, 2018.
- "Solomonic Dynasty". *Encyclopedia of African History and Culture II*. ed. Willie F. Page. 324-326. London: FOF, 1992.
- Stoyanov, Yuri. "Apocalypticizing Warfare: from Political Theology to Imperial Eschatology in Seventh to Early Eighth Century Byzantium". *The Armenian Apocalyptic Tradition. A Comparative Perspective*. ed. S. La Porta ve K. Bardakjian. 379-433. Leiden: Brill, 2014.
- Tertullianus. *Apologeticus XXXII*. ed. Jeremy Collier. London: Griffith Farrah & Co, 1932.
- The Book of Daniel*, ed. Raymond Hammer. Cambridge: CUP, 1976.
- Török, Laszlo. "The Kingdom of Kush: Handbook of the Napatan-Meroitic Civilisation", *Handbook of Oriental Studies I*. ed. Maribel Fiero vd. 144. Leiden: Brill, 1998.
- Turner, Marie. "Genealogies". *Medieval History Writing*. ed. Jennifer Jahner vd. 84-101. NY: CUP, 2019.
- Ubierna, Pablo. "Syriac Apocalyptic and Body Politic: From Individual Salvation to the Fate of the State.

- Notes on the Seventh Century Texts”. *ITMA* 4 (2012), 141-164.
- Vargese, Baby. “Miaphysite Christology and the Oriental Orthodox Churches”. *Cristianesimo nella storia* 37/1 (2016), 31-44.
- Volz, Paul. *Die Eschatologie der jüdischen Gemeinde*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr, 1934.
- Witakowski, Witold. “Syriac Apocalyptic Literature”, *The Armenian Apocalyptic Tradition*. haz. Kevork Bardakjian - Sergio La Porta, Leiden: Brill, 2014, 667-687.
- Wood, Philip. *We have no king but Christ?: Christian Political Thought in Greater Syria on the Eve of the Arab Conquest*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

§